

20. Флоренский П. А. Столп и утверждение истины./Павел Флоренский/-Электронный ресурс.- Режим доступа:http://azbyka.ru/vera_i_neverie/o_boge2/stolp-i-utverzhdenie-istiny.shtml(s.a)
21. Хоружий С. С. Познание исихазма в прошлом и настоящем. Исихазм в России и в Византии: исторические связи, антропологические проблемы. Афонская аскеза как школа личности и стратегия социализации./Сергей Сергеевич Хоружий/- Электронный ресурс.- Режим доступа: http://synergia-isa.ru/page_id=4301(s.a.)
22. Феофан Затворник. О непрестанной молитве./святитель Феофан Затворник / Электронный ресурс.- Режим доступа: <http://psylib.ukrweb.net/books/zatfe01/index.htm>(s.a).
23. Чурсанов С. А. Православный персонализм 20 века как методологическая основа богословия и гуманитарных исследований в философии культуры. /Сергей Анатольевич Чурсанов /- Электронный ресурс.- Режим доступа: [http://www.disserscat.com/content/pravoslavnyi-personalizm-xx-veka-kak-metodologicheskaya-osnova-bogosloviya-i-gumanitarnykh-i\(s.a.\)](http://www.disserscat.com/content/pravoslavnyi-personalizm-xx-veka-kak-metodologicheskaya-osnova-bogosloviya-i-gumanitarnykh-i(s.a.)).

Лазарева Алла Олексіївна, старший викладач кафедри соціальної роботи і кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету

УДК 740:130.2+140.8

УНИВЕРСИТЕТ «ТРЕТЬЕГО ВОЗРАСТА» КАК ИНСТИТУТ РЕСОЦИОЛИЗАЦИИ ПОЖИЛЫХ ЛЮДЕЙ

Статья посвящена изучению специфики процесса ресоциализации людей пожилого возраста и роли университета «третьего возраста» в этом процессе. В исследовании раскрываются проблемы людей пожилого возраста: старость, одиночество и адаптация к пенсии. Все эти факторы определяют основную преграду в процессе ресоциализации людей пожилого возраста – сужение коммуникативного пространства. Университет «третьего возраста» является элементом процесса социализации пожилых людей, который может помочь устранить эту преграду в процессе ресоциализации.

Ключевые слова: социализация, ресоциализация, старость, третий возраст, пожилые люди, ресоциализация людей пожилого возраста, университет «третьего возраста»

УНІВЕРСИТЕТ «ТРЕТЬОГО ВІКУ» ЯК ІНСТИТУТ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Стаття присвячена вивченню специфіки процесу ресоціалізації людей похилого віку і ролі університету «третього віку» в цьому процесі. У дослідженні розкриваються проблеми людей літнього віку: старість, самотність і адаптація до пенсії. Всі ці чинники визначають основну перешкоду в процесі ресоціалізації людей похилого віку – звуження комунікативного простору. Університет «третього віку» є інститутом процесу соціалізації літніх людей, який може допомогти їм усунути цю перешкоду в процесі соціальної адаптації до нових умов життя.

Ключові слова: соціалізація, ресоціалізація, старість, третій вік, літні люди, ресоціалізація літніх людей, університет «третього віку»

UNIVERSITY OF THE THIRD AGE» AS THE INSTITUTE OF RESOCIALIZATION OF ELDERLY PEOPLE

Article is dedicated to learning the specifics of the process of r-socialization of older people and the role of the university «third age» in this process. The study reveals the problems of older people: old age , loneliness and adaptation to retirement. All these factors determine the main obstacle in the process of resocialization of the elderly - narrowing the communication space. University «third ag» is the process of socialization Elements elderly, which can help eliminate this obstacle in the process of resocialization .

Keywords: socialization, resocialization, old age, third age, the elderly, the socialszation of the elderly, University of «the third age»

Сучасні умови розвитку суспільства обумовлюють розширення вікових меж щодо професійної та соціальної активності населення, тому люди похилого віку як соціально-демографічна спільнота стають об'єктом вивчення багатьох сфер суспільствознавства в напрямку дослідження напрямків та форм вивчення способів організації діяльності соціальних інститутів,

спрямованих на ресоціалізацію людей похилого віку, особливий інститут освіти.

Проблеми людей похилого віку є активним вивченням психологів, соціальних педагогів, філософів, медиків. Вагомий внесок у справу вивчення проблем людей похилого віку зробили Ануфрієва Р., Білий О., Букіна Т., Волкова Т., Зайцева В., Зозуля Г., Ковальова Н., Козлова Т., Комли М. і т. д.

Вікова структура суспільства представлена в соціально-педагогічній системі такими етапами періодизації: дитинство (від народження до 1 року), раннє дитинство (1-3 роки), дошкільне дитинство (3-6 років), молодший шкільний вік (6-10 років), молодший підлітковий вік (10-12 років), старший підлітковий вік (12-14 років), ранній юнацький вік (15-17 років), юнацький вік (18-23 роки), молодість (23-30 років), рання зрілість (30-40 років), пізня зрілість (40-55 років), літній вік (55-65 років), старість (65-75 років), довголіття (понад 70 років) [5].

Представники кожної вікової категорії мають специфіку здійснення процесу соціалізації та знаходяться під впливом різних агентів та інститутів соціалізації. Роль освіти як інституту соціалізації для представників демографічних груп дитинство, шкільний вік, підлітковий вік, юнацький вік, молодість та зрілість незаперечна, адже в ці періоди через інститути освіти проходять майже всі, а от для представників соціально-демографічних груп літнього віку, старості та довголіття роль освіти зводиться до рівня «самоосвіта», причому інститути освіти до цього процесу майже не включені. Однак, з минулого року в м. Одеса за ініціативи міністерства соціальної політики було введено проєкт «Університет «третього віку», який спрямований на долучення навчальних закладів у сприяттні соціалізації людей літнього віку. В статті ми хочемо дослідити ступінь впливу освіти в рамках проєкту «Університет «третього віку» до процесу ресоціалізації людей похилого віку.

Соціалізація – це процес інтеграції індивіда в суспільство, в різноманітні типи соціальних спільнот шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм, цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особистості. Соціалізація є процесом безперервним, адже соціальні умови змінюються, змінюється соціальне середовище, цінності, норми, взірці поведінки. Завдяки соціалізації люди змінюють свої потреби, здібності, можливості, налагоджують відносини з іншими представниками суспільства, або ж втрачають їх. До етапів соціалізації відносяться: десоціалізація, ресоціалізація та девіація.

Ресоціалізація – докорінна зміна соціального середовища, що зумовлює необхідність особистості пристосуватись до нових соціальних обставин, норм і цінностей. Цей болісний процес нерідко вимагає цілковитої зміни поглядів на суспільство, переоцінки свого життя. пов'язаний з руйнуванням попереднього світорозуміння, необхідності вироблення нового, спричиняє розрив з традиційними культурними цінностями, породжує необхідність брати на себе незвичну соціальну роль. На процес соціалізації впливають агенти та інститути соціалізації. Агенти соціалізації – це конкретні люди, які навчають людину культурним нормам і допомагають засвоювати соціальні ролі. До них відносяться: батьки, родичі, друзі, представники адміністрації школи, вищого навчального закладу, армії, підприємства, партій, диктори телебачення. Інститути соціалізації – установи, що впливають на процес соціалізації, спрямовують його. До них відносяться: сім'я, школа, армія, освіта, суд, церква, ЗМІ та інші.

Групи людей похилого віку не є однорідними. Серед них розрізняються дві групи: 60-75 років та понад 75 років. Для першої групи характерне збереження високого рівня активності мотиваційних складових. Найбільш значимими проблемами для них є порушення соціально-психологічної адаптації і пов'язаний з цим дискомфорт. Для представників другої на передній план виходять медичні проблеми, що стосуються погіршення здоров'я, слабкості.

Процес ресоціалізації людей похилого віку на сьогодні досліджений неповністю, адже тільки в останні роки, у зв'язку зі збільшенням пенсійного віку соціальна педагогіка стала звертати увагу на дослідження в цій сфері. Існують різні концепції щодо ресоціалізації людей похилого віку. Серед них цікавою є класифікація Д. П. Гавра, який вважає, що існують 4 стратегії ресоціалізації літніх людей, пов'язаних з типом комунікації. Суть першої стратегії зводиться до того, щоб не помічати старості, що наближається, і не міняти стиль життя, властивого людям середнього віку. Друга стратегія припускає збереження соціальної енергії, як і в першому випадку, проте її відмінність від попереднього варіанту в тому, що ця енергія направлена на матеріальне облаштування власного життя, розваги, достатньо часто на освіту. Третя стратегія пов'язує літню людину із зобов'язаннями вічного помічника і працівника у власній сім'ї. Четверта стратегія - підтримка свого здоров'я, причому цих людей не можна запідозрити в егоїзмі або зайвій концентрації на своїх проблемах, хоча вони володіють в цілому підвищеною тривожністю [6].

Соціолог Ірвін Розов вважає, що соціалізацію людей в літньому віці не можна визнати ефективною. Він підкреслює, що тоді, як інші етапи соціалізації асоціюються з такими урочистими ритуалами, як конфірмація, церемонія вручення диплома, весілля і так далі, в літньому віці життя скрашують лише дні народження, що зрідка відзначаються, та щомісячне отримання пенсії [4]. Тому люди нехотя упокорюються з наступаючою старістю, замість того, щоб приймати її як новий і неповторний етап життя. Крім того, на попередніх етапах життя зазвичай приносить все нові радощі і блага збільшення доходу, любовні пригоди, а в літньому віці люди чекають головним чином втрати. Замість вступу до нових суспільних груп літні люди стають все більш самотніми - їх діти виїжджають, друзі вмирають, увечері їм страшно вийти з будинку. Соціалізація людей похилого віку відрізняється від соціалізації на попередніх етапах життя ще і тим, що ролі літніх людей чітко не визначені. Вдова вже більше - не дружина, чиновник, що пішов на пенсію, вже не віце-президент. Положення вдови і пенсіонера навіть не можна вважати ролями, оскільки вони мало пов'язані з певними нормами або ідеалами [5].

Не маючи чітко певних ролей, люди літнього віку прагнуть виглядати молодими в суспільстві, де високо цінується енергія молодості. Справжня роль людей похилого віку в цьому суспільстві залишається неясною. Люди, значна частина життя яких залишилася позаду, не користуються особливим престижем або шаном.

Зміна соціального статусу людини в старості викликана, перш за все, припиненням або обмеженням трудової діяльності, трансформацією ціннісних орієнтирів, самого способу життя і спілкування, а також виникненням різних утруднень як в соціально-побутовій, так і в психологічній адаптації до нових умов, диктує необхідність вироблення і реалізації специфічних підходів, форм і методів соціальної роботи з літніми людьми. Важливість повсякденної уваги до вирішення соціальних проблем цієї категорії громадян зростає і в зв'язку зі збільшенням питомої ваги літніх людей в соціальній структурі суспільства України, яке спостерігається в останнє десятиліття не тільки в нашій країні, але і у всьому світі.

Тенденція зростання чисельності літніх людей вимагає корінної зміни соціальної політики відносно цієї, найбільш соціально незахищеної категорії суспільства, особливо зараз, в умовах переходу до ринкової економіки.

Згідно з наказом Міністерства соціальної політики України від 2011 року на базі територіальних центрів соціального обслуговування населення вводиться соціальна педагогічна послуга університет «третього віку». На основі цього наказу розроблені методичні рекомендації, які передбачають виконання таких завдань:

- створення умов та сприяння всебічному розвитку людей похилого віку;
- реінтеграцію людей похилого віку в активне життя суспільства;
- надання допомоги людям похилого віку в адаптації до сучасних умов життя шляхом оволодіння новими знаннями, зокрема щодо:
- процесу старіння та його особливостей;
- сучасних методів збереження здоров'я;
- набуття навичок самодопомоги;
- формування принципів здорового способу життя;
- основ законодавства стосовно людей похилого віку та його застосування на практиці;
- формування та розвитку навичок використання новітніх технологій, насамперед інформаційних та комунікаційних;
- потенціалу та можливостей волонтерської роботи;
- підвищення якості життя людей похилого віку завдяки забезпеченню доступу до сучасних технологій та адаптації до технологічних перетворень;
- формування практичних умінь і навичок;
- можливість для розширення кола спілкування та обміну досвідом.
- Сприяння спільно з державною службою зайнятості у подальшому працевлаштуванні слухачів (за їх бажанням).

Під час організації надання послуги в залежності від потреби слухачів утворюються відповідні факультети:

- літературний;
- мистецький;
- комунікаційних та інформаційних технологій;

- основ медицини, здорового способу життя;
- іноземних мов;
- інші.

Методи навчання, які пропонують застосовувати під час навчання людей похилого віку: мозковий штурм, вивчення випадків - індивідуально або в малих групах викладач презентує слухачам тему або ситуацію з реального життя для обговорення, аналізу, прийняття рішення; дебати/дискусії - публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми. Слухачі індивідуально або, поділившись на команди, кваліфіковано та в межах певних часових рамок аргументовано доводять тезу, запропоновану до обговорення. Учасники дебатів/дискусії мають на меті отримання певного результату - сформувані у слухачів позитивне враження від власної позиції, виявити істину через зіставлення різних поглядів, правильне розв'язання проблем, індивідуальні вправи - слухачі проводять час індивідуально над виконанням завдання: розробляють плани, розмірковують над інформацією, почуттями та своїм ставленням; навчання в парах - розбиті на пари слухачі розмірковують над питанням чи темою, заданими викладачем, потім діляться своїми думками з партнером. Викладач може попросити слухачів поділитися своїми думками або представити групі думки партнера, доповіді - слухачі можуть представити детально розглянуту ситуацію чи питання, які стосуються теми, що вивчається. Презентація може відбуватися перед всією аудиторією з метою розгляду, обговорення, вирішення проблеми тощо, розповіді історій - слухачі діляться конкретним досвідом, який має відношення до теми, яка вивчається. Це може бути історія з власного життя чи історія з життя друзів, знайомих, колег. Ці розповіді допомагають забезпечити персональний зв'язок з матеріалами та допомагають слухачам визначити свої інтереси, цінності, точку зору. Інші слухачі мають змогу реагувати на різноманітність досвіду інших людей.

Розв'язання проблеми - ставиться певна проблема та презентується відповідний метод вирішення даної проблеми. Учасникам надається можливість індивідуально чи в групі представити шляхи вирішення поставленої проблеми.

Практичне оволодіння навичками - відводиться час для демонстрування/засвоєння нових навичок, потім відводиться певний час, щоб слухачі мали змогу попрактикуватися.

Конференція - люди з різним досвідом з даного предмету запрошуються на заняття з метою представлення своїх поглядів, відповідей на запитання, обговорення питань.

Гра - виконання певного завдання в різних ролях та в ігровій формі.

Демонстрація/показ - фахівець, який володіє певною навичкою, демонструє для слухачів процес її застосування з подальшим її засвоєнням.

Застосування названих методичних рекомендацій можливо використовувати тільки при оцінці ресурсів територіальних центрів соціального обслуговування населення, на базі яких надається соціальне обслуговування людям похилого віку [1].

Проект «Університет третього віку» функціонує в рамках надання соціально-педагогічних послуг людям похилого віку на базі двох територіальних центрів м. Одеси Малиновського та Суворовського районів.

Такий заклад не є університетом у традиційному розумінні цього слова, це освітня організація для людей літнього віку, що об'єднує осіб у групи відповідно до інтересів та дає можливість, з одного боку, поділитися власним досвідом, знаннями та вміннями, а з іншого – навчитися від інших учасників та доповнити свою освіту. Метою надання освітніх послуг в рамках Університету третього віку є забезпечення неперервної освіти людей літнього віку впродовж усього життя, допомога в адаптації до життя у сучасних умовах; сприяння їхньому самовизначенню і самореалізації та підтримка фізичних, психологічних та соціальних здібностей. Надання різноманітних освітніх послуг має забезпечити:

- створення умов та сприяння всебічному розвитку людей похилого віку; реінтеграцію людей похилого віку в активне життя суспільства;

- надання допомоги людям похилого віку в адаптації до сучасних умов життя шляхом оволодіння новими знаннями, зокрема щодо процесу старіння та його особливостей; сучасних методів збереження здоров'я; набуття навичок самопомоги; формування принципів здорового способу життя; основ законодавства стосовно людей похилого віку та його застосування на практиці; формування та розвитку навичок використання новітніх технологій, насамперед інформаційних та комунікаційних; потенціалу та можливостей волонтерської роботи;

- підвищення якості життя людей похилого віку завдяки забезпеченню доступу до сучасних технологій та адаптації до технологічних перетворень;

- формування практичних умінь і навичок; можливість для розширення кола спілкування та обміну досвідом;
- сприяння спільно з державною службою зайнятості у подальшому працевлаштуванні слухачів (за їх бажанням).

Слухачами університету третього віку можуть бути люди похилого віку, що мають освіту будь-якого рівня, та зацікавлені брати участь в освітніх програмах.

Застосування названих методик орієнтовано на специфіку у засвоєнні матеріалу людьми похилого віку, сприйняття матеріалу якими орієнтовано не на академізацію отриманих знань, а на формування навичок володіння наприклад комп'ютером.

Соціальні працівники територіальних центрів надання соціальних послуг населенню м. Одеси відмічають специфіку застосування педагогічних методик до надання соціально-педагогічних послуг людям похилого віку. Специфіка педагогічної роботи с людьми похилого віку визначається цілим рядом ознак:

1) навчальні групи повинні бути невеликими за кількістю: від 5 до 10 осіб, щоб кожен на заняттях міг звернутися з питаннями відносно незрозумілих моментів;

2) навчальна програма повинна містити матеріал, який формуватиме прикладні навички, наприклад в оволодінні інтернетом та його ресурсами;

3) заняття триває 15-20 хвилин з перервами, адже люди похилого віку швидко втомлюються під час занять;

4) крім того заняття повинні проводити викладачі, а не студенти. До студентів менше довіри, вони не мають необхідних навичок педагогічної роботи з похилими людьми.

Заняття в Університеті третього віку можуть збагатити літніх людей не лише новими знаннями, а й новими друзями, можливістю спілкування. У більшості пенсіонерів не було трудових колективів, де вони раніше працювали і зустрічались. Під час роботи Університету третього віку може змінитися психологічний клімат у сім'ях, де живуть слухачі (люди похилого віку), у них з'являться свої інтереси. Навчання комп'ютерним технологіям відкриє перед пенсіонерами нові можливості: тепер вони зможуть щодня відкривати для себе нове, реалізувати одну із головних своїх потреб – потребу у спілкуванні. Завдяки Інтернету вони матимуть можливість оперативно отримувати інформацію з тих чи інших питань, які можуть виникнути у людини літнього віку. Це не лише значний пізнавальний ресурс, але й інструмент для спілкування як з однодумцями, так і для інтерактивних зустрічей з рідними.

Участь у різних освітніх заходах допоможе людині знаходити шляхи виходу з різних життєвих ситуацій; адекватне розуміння себе, інших людей і суспільства у цілому, нові орієнтири у сучасних умовах життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова С. П. Організаційно-педагогічні аспекти надання освітніх послуг в умовах «університет третього віку» <http://iconf.univer.ck.ua/attachments/article/3/od-2012-s-6.pdf>
2. Михайлин В. «Третий возраст» приходит в университеты. Журнал «60 лет - не возраст» http://www.3vozrast.ru/article/society/third_age/9591/
3. Саврилова Ж. «Університет третього віку – панацея від самотності» тижневик «Слово Просвіти» <http://natanell.livejournal.com/4325.html>
4. Проблеми людей похилого віку: соціально-педагогічний аспект. Вісник Луганського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. <http://bo0k.net/index.php?p=article&id=7939>
5. Тюптя А. Т, Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика. Навчальний посібник, 2008. http://www.pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/sotsialna_robota_tyuptylt
6. Шевчук Н. Специфіка соціальної роботи з людьми похилого віку Освіта регіону №3, 2011. <http://www.social-science.com.ua/article/597>